

Michaela Vovsíková, „Tematická organizace rodinných rozhovorů u společného jídla“, magisterská diplomová práce, Ústav obecné lingvistiky, 2024

Posudek vedoucí práce

Michaela Vovsíková přistoupila k tématu s mimořádným osobním nasazením. Zvolila si pro účely diplomové práce problematiku, která pramení z reálně prožívaných komunikačních situací, resp. problémů. Pravidelně sbírala nahrávky, které zachycují komunikaci jedné čtyřčlenné rodiny při opakované i poněkud ritualizované domácí události – víkendovém obědě. Po volbě a přepisu čtyř nej kvalitnějších nahrávek v celkové délce tří hodin (jejichž celkové přepisy poskytuje v samostatné příloze) sledovala zavádění, ukončení a znovuzavedení témat v jejich hovorech u stolu a typy témat, které se v hovorech vyskytují. Usouvztažňuje tematickou organizaci hovorů s hierarchickou organizací rodiny a s využitím vybraných metod analýzy diskurzu porovnává interakční chování jejich jednotlivých členů. Výsledkem autorčina úsilí je nejen velmi zajímavá případová studie, ale i další etnografický založený příspěvek k výzkumu o formálních mechanismech tematické organizace hovoru, jako jsou např. částice a klíčová slova.

Práce je rozdělena do sedmi kapitol. Po obecném úvodu a teoretických východiscích autorka v třetí kapitole definuje „téma“ jednak interakčně (jeden mluvčí ho uvádí, druhý ho přijímá) a jednak formálně (objevuje se minimálně ve dvou replikách od dvou různých mluvčích), na základě pojetí autorů, jako jsou např. Schiffrin, Abu-Akel, nebo Button a Casey. Uvádí různé typy dříve popsaných témat a ilustruje je příklady z vlastního materiálu, z něhož následně vyděluje a počítá témata. Kóduje je např. podle toho, jestli jsou nová, čeho se týkají nebo kdo je zavádí. Popis materiálu a postup jeho zpracování jsou předmětem čtvrté kapitoly. V páté kapitole představuje přehled hustoty témat v jednotlivých hovorech, procesů, jimiž se znovu zavádějí „stará“ témata, případů křížení témat, aktivity jednotlivých mluvčích při zavádění témat a role mobilních telefonů při zavádění témat. V šesté i sedmé kapitole shrnuje a analyzuje výsledky, obzvláště ve vztahu k předchozím studiím.

Práce je prezentována způsobem, který je pro čtenáře relativně přívětivý. Je dobře zakotvena v zahraniční literatuře o rodinných hovorech při společném jídle. Je založena hlavně na třech studiích: Abu-Akel 2001, Blum-Kulka 1997 a Tryggvason 2004 a vyčerpávajícím způsobem zohledňuje jejich koncepcce, metody a výsledky. Mohlo být prospěšné ještě integrovat studii Tannen 2005 (1984), která se zabývá hovory skupiny přátel při oslavě amerického Díkuvzdání. Autorka též vychází z nejrelevantnější české práce, tj. Hoffmannová et al. 1999. Také tato práce mohla být využita více, ale je samozřejmě pravda, že tam analyzované situace se netýkají obědů nukleární rodiny.

Hlavním kladem práce je její celková důslednost. Chvályhodné jsou např. zevrubný popis použitých metod i úvaha nad volbou transkripčních značek. Všechny výzkumné otázky jsou plně odpovězeny. Autorka provedla poučené porovnání svých výsledků s výsledky předchozích výzkumů, je si plně vědoma limitů studie a promítá je do návrhů dalšího výzkumu. Jistou inovací ve vztahu ke zmíněným studiím je integrace otázky role mobilní technologie v tematické organizaci hovoru, i když výrok „Dá se předpokládat, že v následujících letech se bude podíl replik s telefonem (případně jinými zařízeními) zvyšovat“ (s. 61) je k diskusi.

Práce má i několik aspektů, které by si zasloužily kritičtější hodnocení. Ten hlavní vyplývá ze skutečnosti, že autorka má osobní vhléd do situací, které nahrávala a analyzuje, což je dvojsečná zbraň. Na jednu stranu umožňuje sběr unikátních etnografických poznatků a usnadňuje porozumění a interpretace samotného materiálu. Na druhou stranu to má ale za následek, že autorka občas až příliš spekuluje o osobních intencích účastníků v interakci, např. na s. 14 ve formulaci „Ve 2. replice je zřejmé, že by Jana ráda alespoň na chvíli zavedla téma bolesti zad – možná by chtěla slyšet od komunikačních partnerů rady či nabídky řešení, snad i nějaký projev soucitu.“ Dále jsou pak některé

formulace pro čtenáře hůře srozumitelné, neboť předpokládají sdílené znalosti o dané rodině, např. „Tyto rozdíly lze vysvětlit tím, že cílem námi testované rodiny je konverzovat bez ohledu na to, jaké téma hovoru má být.“ na s. 57. Myslí tím autorka, že její rodina má silnou tendenci k fatické komunikaci?

Práce má i několik formálních nedostatků. Občas jsou formulace málo formální a příliš familiární. Místy je část přepisu pro čtenáře příliš vzdálena od její analýzy (viz příklad 13). A je lehce matoucí, že v závěru teoretické části práce je představen rozsáhlý kvalitativní přehled o typech témat a až poté se čtenář dozví o metodách. Chápu však, že alternativou ke zvolenému postupu by bylo uvést základní pojmy s cizími příklady a to by nemuselo nutně představovat lepší volbu.

Otázky k diskusi při obhajobě:

- 1) Jak může analytik poznat rozdíl mezi vyčerpaným a opuštěným tématem?
- 2) Vzhledem k tomu, že se hovory konají mezi lidmi, kteří jsou neustále v osobním kontaktu (nejen) ve zkoumaném prostoru, lze předpokládat, že mohou některá témata zavádět opakovaně. Co v tom případě dělá nové téma novým tématem?
- 3) Práce kvantifikuje zavádění témat podle toho, kdo je zavádí, ale ne podle toho, kdo je přijímá. Jaký by byl výsledek, kdyby se počítalo i přijímání témat? Jakými faktory by byl tento výsledek ovlivněn?

Na závěr konstatuji, že práce splňuje požadavky kladené na magisterskou diplomovou práci a doporučuji ji k obhajobě. Navrhuji hodnocení „velmi dobře“ v závislosti na průběhu obhajoby.

V Praze 6. 9. 2024

Mgr. Tamah Sherman, Ph.D.